

Kádár Zsófia

A pannonhalmi bencés szerzetesség újraindulása és a győri jezsuiták (1636–1639)

A bencés szerzetesrend magyarországi történetében a 17. század közepe az újraindulás, újjászerveződés időszaka. „Pannónia szent hegyének”¹ monostorában ugyanis a 16. század végére (1585-ig) a konvent működése teljesen megszűnt, a magyar uralkodók 1562–1637 között a főapáti címet olyan egyháziaknak juttatták, akik a birtokegyüttest, annak tartozékait és haszonvételeit mintegy jövedelemkiegészítésként élvezték.² A főapáti kormányzók számára tehát e tisztség csak egy volt az általuk élvezett beneficiumok közül. A kormányzók kinevezése a monostor – legalábbis a birtokegyüttes – létezésének mégiscsak valamiféle kontinuitást biztosított, habár közülük csak az utolsónak, Himmelreich Györgynek a fejében fordult meg a szerzetesközöség újjászervezésének gondolata.

Mindeközben a monostor a török előrenyomulás következtében végvárrá alakult, 1540-től állandó őrséget kapott, és több ízben rövidebb időre török kézre is került. Szentmártonnak – a Habsburg uralkodók által Bécs „védőbástyájaként” kitüntetett figyelemben részesített – Győr előterének biztosításában volt szerepe. A tizenöt éves háború, pontosabban 1606 után már keresztény kézen maradt vár katonai jellege a szerzetesi konvent újraindulása után is meghatározó maradt. Az 1639-től kinevezett főapátok sokat és szívesebben tartózkodtak a biztonságosabb Győrben, mint a szerzetesi életre eleinte csak igen korlátozottan alkalmas szentmártoni monostorban. Sőt, ahogy a monostor történetének 16–17. századi történetét összefoglaló Szakály Ferenc

1 Az alábbiakban igyekszem kerülni a „Pannonhalma”, „pannonhalmi főapátság” megjelöléseket, mivel azok (reformkori szóalkotásként) a 17. századra nézve történetileg nem pontosak. Mivel azonban e szóhasználat a köztudatba mélyen begyökerezett, a címben magam is ezt a formát vettem át. – A szerző az NKFIH K 116116 sz. projekt tudományos munkatársa.

2 A főapátságnak erről az időszakáról összefoglalóan lásd: SZAKÁLY (1996).

fogalmazott, „meglehet, hogy kezdetben maguk a rendtagok is ott [ti. Győrben] éltek”.³

Ezt az összefonódást Szent Márton bencés monostora és Győr városa között erősítette a győri jezsuita kollégiummal való kapcsolat is. Ez ugyanis nem korlátozódott a lébényi apátság javai, illetve a pannonhalmi monostor egyes birtokrészei feletti – ismert – keserű birtokvitákra; ezekről alább még lesz szó. A töredékesen fennmaradt jezsuita rendi források ugyanis arra utalnak, hogy a győri kollégiumnak fontos szerepe volt a bencés szerzetesközösség magyarországi újraindításában. Az alábbiakban az 1639. évi visszatérés történetéhez kapcsolódva csupán néhány új szempontot és kérdést szeretnék felvetni, a történetek teljességre törekvő rekonstrukciója nélkül. (E tárgyban ugyanis több, mint száz éve, Molnár Szulpic munkája óta csak röviden, összefoglaló rendtörténeti munkákban, tanulmányokban olvashattunk.⁴ Magam pedig a jezsuita rendi források vizsgálata révén bukkantam rá a témára, így nézőpontom a bencés rendtörténet szempontjából „külsődleges”).

A legrégebbi alapítású magyarországi bencés monostor újraindítására az (egyház)politikai aktualitások iránt nagyon is fogékony hazai jezsuiták különösen figyeltek. Ezt a történeti érzékéről, vezetői kvalitásairól is ismert Dobronoki György soproni jezsuita házfőnöknek⁵ – aki az 1637/1638. évi diéta idején Pozsonyban képviselte a Társaság és a soproni rezidencia érdekeit – a soproni rendháztörténetben fennmaradt reflexiója is megerősíti, amely a bencés újraindulás legfontosabb mozzanatait és szereplőit híven rögzíti (az 1638. évnél, az országgyűlési események leírásához kapcsolódva):

„A többi szerzetesrend prokurátorai hasznosan munkálkodtak saját dolgaik előmozdításának érdekében. Különösen pedig a nagyságos és főtisztelendő Anton [Wolfradt] bécsi püspök úr és egyidejűleg kremsmünsteri bencés apát, aki már sok éve az elhunyt meg a mostani császárnál kiemelkedik a belső tanácsosok közül, kieszközölte őfelségétől [III. Ferdinándtól], hogy a Győr melletti Szent Márton-főapátság, amely már száz éve a bencés rendi atyáktól szerzetesek híján világi főpapokhoz került, és kevéssel ezelőtt Himmelreich György halála⁶ után kánonilag megüresedett, visszatelepedéssel ismét ugyanazon rendhez kerüljön. Mivel pedig az egész rendben egyetlen szerzetes sem volt, aki magyar lett volna, a csepregi [születésű] magyar Pálffy Mátyás páttert a ciszterciek azon monostorából, amelyet Ausztriában Szent Kereszt titulussal alapítottak, pápai diszpenzációval a bencés rendbe átvitte már fogadalommal, és rá bízta a főapátság kormányzását, ám az ügyek összességét magának és a kremsmünsteri főpaputódoknak tartotta fenn. Így hát a Pannónia szent

3 SZAKÁLY (1996), 20.

4 Szakály Ferenc említett tanulmánya mellett lásd még: VÁRSZEGI (1990).

5 Életrajzi adatairól, soproni tevékenységéről lásd: KÁDÁR (2011–2012).

6 1637 júliusa, Győr.

hegyén lévő apátság birtokba vételét követően ugyanazon Szent Benedek újoncai számára ez évben [Magger] Placid páter magisztersége alatt noviciátus létesült.⁷

Molnár Szulpic rendtörténeti munkája a kezünkbe adja a kulcsot a forrás értelmezéséhez. Anton Wolfradt bécsi püspököt (1631–1639), kremsmünsteri apátot (1613–1639),⁸ az osztrák bencés *congregatió*nak (azaz a bencés monostorok szövetségének) fő pártfogóját és elnökét⁹ már Himmelreich György halála előtt megkeresték az ügyben: egyrészt maga Himmelreich, az 1636 nyarán agyvérzést kapott főapát-kormányzó, másrészt az ő jó barátjaként ismert Nagyfalvy Gergely győri örkanonok és váci püspök, aki Wolfradtnek és Himmelreichnek a római Collegium Germanicum et Hungaricumban volt évtizedekkel korábban tanulótársa.¹⁰ Másrészt az 1637/1638. évi országgyűlés vonatkozó kérése is ismert, amelyben a magyar rendek a bencés visszatelepedés feltételül szabták, hogy a főapáti tisztséget magyar származású jelölttel kell betölteni.¹¹

7 ÖNB Historia Collegii Soproniensis, 93. [Historia residentiae Societatis Iesu Sopronii pro anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo octavo] „Aliorum etiam ordinum religiosorum procuratores, utiliter rebus suis promovendis, operam suam impenderunt. Inprimis vero illustrissimus et reverendissimus dominus Antonius episcopus Viennensis, et simul abbas Cremiphanensis, ordinis Sancti Benedicti, pluribus iam annis apud defunctum caesarem, et modernum etiam, inter intimos consiliarios eminent, obtinuit a sua maiestate, ut archiabbatia Sancti Martini prope Iaurinum, quae ab annis iam centum ab Ordine Patrum Benedictinorum, ad saeculares praelatos, ob defectum religiosorum transiverat, et modo, post mortem Georgii Himmelreich canonice vacabat, postliminio iterum ad eundem ordinem rediret. Cum autem nullum haberet in ordine toto monachum qui Hungarus esset, P. Matthiam Palfi, Hungarum Czepreghiensem, e monasterio Cisterciensium, quod sub titulo S. Crucis in Austria fundatum est, per pontificiam dispensationem, in Benedictinorum ordinem transfert professum iam, illique archiabbatiae committit gubernationem, rerum tamen summa penes se, et successores Cremifanenses praelatos reservata. Ita post occupatam in Sacro Pannonie Monte abbatiam, eiusdem Sancti Benedicti Tyronibus, hoc anno sub magisterio P. Placidi, novitiatus est erectus.”

8 Anton Wolfradt 1620-tól egyúttal császári tanácsos, 1623-tól az Udvari Kamara elnöke. Életről: GYÖRY (1910); kremsmünsteri apátságáról: PITSCHMANN (1976), 85–87.

9 A bencés monostorok eredményes franciaországi szövetségének, *congregatió*jának mintájára törekedett Wolfradt mint kremsmünsteri apát részleges, ideiglenes eredménnyel az osztrák örökös tartományokban, illetve ehhez kapcsolódóan eredménytelenül a Német-római Birodalomban a bencés monostorok szövetségének létrehozására. Vö. PRT IV, 34–38.

10 PRT IV, 75, 82–83, Nagyfalvy Gergelyről (a Himmelreich Györggyel való kapcsolat érintésével) lásd SZABADY (1932, különösen 225); Nagyfalvy 1599–1606 között, Himmelreich 1605–1607 között tanult a Collegium Germanicum-Hungaricumban, VERESS (1917), 10, 14. Himmelreich római tanulmányairól (és életpályájáról, apróbb tévedésekkel) lásd: STEINHUBER (1895), I, 466–467. Anton Wolfradt 1599–1601 között két tanévet, majd a ciszterci noviciátus elvégzése után 1604–1608 között további négy tanévet töltött a Collegiumban, lásd *uo.*, II, 362–364.

11 PRT IV, 86, vö. HAY (1648), 548. – A rendek ez irányú kérésének nyomát Hay művén kívül

Az újraindulás története azonban – szintén Molnár Szulpic nyomdokain, de az ő értelmezési keretén túllépve – új, tágabb kontextusba is ágyazható. Maga Molnár is említi „Hay Román” bencés szerzetes nevét, aki 1636-ban a szélütés után lábadozó Himmelreich főapát-kormányzó levelét továbbította Anton Wolfradt bécsi püspöknek, kérve, hogy járjon közben helyette és nevében a bencés rend magyarországi visszaállítása érdekében.¹² Romanus Hay 1648-ban kiadott munkájában (*Aula Ecclesiastica et Hortus Crusianus*) egy rövid fejezetet szentelt a témának: „milyen alkalomból lett Szent Benedek rendje 1636-ban és a következő években Magyarországon visszaállítva”.¹³ Hay gondolatmenetét Molnár Szulpic híven követi, állításait kritika nélkül fogadja el.¹⁴ A rendtörténet és a rendtörténeti kutatás azonban nem fordított különösebb figyelmet a szerző, Romanus Hay kilétére, holott a Szent Márton-monostor újraindításának epizódját műve ahhoz a vitához kapcsolódva említi, amely 1630 körül bontakozott ki, és „monostor-vitaként” (*Monastery Controversy*) vált ismertté.¹⁵ A szövevényes eseménysort e történeti háttér felvázolásával érdemes kezdenünk.

A monostor-vita és előzményei

II. Ferdinánd mint osztrák főherceg, német-római császár és magyar király ellenreformációs programja saját korában és a történetírásban is jól ismert. Jezsuita gyóntatója, Wilhelm Lamormaini (1570–1648) a harmincéves háború küzdelmei közepette is mindvégig kitartott a birodalom protestáns fejedelmeivel való kompromisszumokkal szemben az (erőszakos) ellenreformáció megvalósítása mellett. Az 1620-as évek közepén az uralkodó figyelmét még elsősorban saját országai (a Habsburg örökös tartományok és a Magyar Királyság) kötötték le. A rekatolizáció folytatására az 1626–1627 során elért katonai sikerek (lutteri csata, lübecki béke) motiválták: a saját tartományaiban elért rekatolizációs eredményei fordították „küldetésének” a biro-

sem a forrásokban, sem a szakirodalomban mindeddig nem találtam meg. Az 1637/1638. évi országgyűlés történetét összefoglaló munka az egyházi javak elidegenítésének, elzáróztatásának tilalmát általánosságban véve említi a királyi proposíciók között, lásd: Ötvös (1914), 13. (A munkára Pálffy Géza hívta fel a figyelmemet, segítségét ezúton köszönöm.) A rendek azonban akár hivatkozhattak is az előző évszázadok vonatkozó törvénycikkeire, amelyek előírták, hogy Magyarországon csak magyarok viselhetnek egyházi javadalmaikat, az 1637/1638. évi diétához képest legutóbb: 1552:42. tc., CIH 1526–1608, 328–331.

¹² PRT IV, 83.

¹³ HAY (1648), 543–549.

¹⁴ Különösen munkája első fejezetének vonatkozó részében: PRT IV, 34–35. Romanus Hay művének vonatkozó részlete azonban érdemes az újraolvasásra; erre alább tesztek kísérletet.

¹⁵ A vitáról részletesen lásd: BIRELEY (1981), 132–150.

dalomban való megvalósítása felé.¹⁶ E cél szolgálatában adta ki 1629-ben restitúciós ediktumát (*Restitutionsedikt*) a Német-római Birodalomra vonatkozóan, amelynek célja az 1555 óta elvesztett katolikus birtokok visszaszerzése és a birodalomban a katolicizmus helyzetének „helyreállítása” lett volna – az augsburgi vallásbéke katolikus értelmezése alapján.¹⁷ Az ediktum rövid idő alatt a birodalmi politika központi kérdésévé vált. Kiadásának időzítése egyébként a lehető legrosszabb volt: éppen ebben az időszakban váltak a katolikus fejedelmek II. Ferdinánd sikeres és befolyásos hadvezérével, Wallensteinnel szemben egyre bizalmatlanabbá, a svéd és dán katonai fenyegetés is nőtt, Észak-Itáliában pedig egy francia–osztrák háborúra lehetett számítani. A birodalomban a protestánsok körében az ediktum rendkívüli ellenérzéseket váltott ki, ami nagyban nehezítette a mérsékelt protestáns fejedelemségekkel való együttműködést. A restitúciót, azaz az 1555 óta szekularizált egyházi javak visszavételét mégis elkezdték megvalósítani: küldötteket bíztak meg a birtokviszonyok vizsgálatával és ellenreformációs intézkedések bevezetésével. Mindeközben a Habsburg-térnyerés miatti félelem a katolikus választófejedelmekben is nőtt, az ediktum végrehajtása pedig még a katolikus körökön belül is számos ellentétet vezetett.¹⁸

A legnagyobb feszültséget a monasztikus rendek visszavett birtokai körül kialakuló vita – a monostor-vita – okozta: ugyanis főképp a hajdani bencés, ciszterci és premontrei javak képezték volna a jezsuiták elképzelései szerint a katolikus térhódítás alapjait jelentő új jezsuita kollégiumok anyagi alapját. Maga Lamormaini négy új jezsuita rendtartomány létrehozását is tervezte, a jezsuita rendi vezetés azonban óvatosabb – inkább beleegyező, mint támogató – volt. Átmenetileg egy hallgatóságos megegyezés is kialakult a felek között, amely szerint a Jézus Társasága csupán a volt női kolostorok birtokait vette volna át. Ezt azonban az érintett szerzetesrendek nyíltan nem vallották magukénak, minden esetben törekedtek javaik teljes visszaszerzésére. A pápa pedig mindvégig semleges maradt, és nem foglalt egyértelműen állást a szerzetesrendi javak kérdésében. A vita végül hosszú távon – a restitúció megvalósulásának híján – nem tömeges jezsuita intézményalapítási hullámmot, hanem nagyobbfajta jezsuitaellenes pamfletirodalmat eredményezett. Ez Lamormaini helyzetét is gyengítette, akinek a befolyása és hatalma olykor már saját rendtársaiban (és az osztrák rendtartományon belül) is visszatetszést váltott ki.¹⁹

16 Erről az időszakról lásd: BIRELEY (1981), 44–84.

17 BIRELEY (1981), 78skk. Az ediktum megjelenésének körülményeiről, tartalmáról és visszavonásáról lásd: FORGÓ (2006).

18 BIRELEY (1981), 85–111; FORGÓ (2006), 105–107.

19 BIRELEY (1981), 133–150.

A restitúciós ediktum utóéletét, a monostor-vita továbbgyűrűzését, illetve a harmincéves háború további katonai-politikai eseményeit itt részleteiben nem ismertetve csupán a szempontunkból fontos mozzanatokot emelem ki. 1635-re a katolikus restauráció eszméje fokozatosan ellehetetlenült. II. Ferdinándnak egyre többen tanácsolták (többek között Pázmány Péter is), hogy a katolicizmus helyzetének megőrzése, illetve javítása terén inkább saját tartományaira koncentráljon, a birodalomban pedig az egység megőrzése érdekében inkább törekedjék kompromisszumra.²⁰ Ennek szellemében kötött meg 1635-ben a prágai béke, amely nemcsak a harmincéves háború ún. svéd szakaszának lezárását jelentette, hanem annak a militáns, protestánsellenes „szent háborút” hirdető ideológiának a végét is, amely leginkább Lamormaini személyéhez kötődött.²¹

A monostor-vita 1630-tól a jezsuiták és a monasztikus rendek képviselői közötti vitairadalomban folytatódott. Az anonim megjelent, *Pro Sacra Caesarea Maiestate, Eiusdemque [...] Defensio* című jezsuitaellenes pamfletet a szakirodalom feltételesen a vita további résztvevőihöz, Caspar Schoppe (1576–1649) publicista, filológus személyéhez vagy esetleg Romanus Hay, a svábföldi Ochsenhausen bencés monostorának szerzeteséhez köti.²² Jezsuita részről elsőként Miksa bajor választófejedelem jezsuita gyóntatója, Adam Contzen (1571–1635) adott választ,²³ majd a szintén jezsuita Paul Laymann (1574–1635) terjedelmes vitairata foglalta össze a jezsuita álláspontot.²⁴ Habár VIII. Orbán pápa a feleket csendre utasította, Muzio Vitelleschi jezsuita rendfőnök (1615–1645)²⁵ abbéli félelme, hogy a disputa folytatódik, hamarosan beigazolódott. 1634-ben Schoppe és Hay közös kötetben publikálták műveiket *Astrologia Ecclesiastica* és *Astrum Inextinctum* címmel, amellet ér-

20 A folyamatról: BIRELEY (1981), 189–208.

21 A békéről: BIRELEY (1981), 209–230; FORGÓ (2006), 107–108.

22 *Pro Sacra Caesarea Maiestate, Eiusdemque Ad Suum Oratorem Instructione, super impediendis Antiquarum Foundationum mutationibus, Suscepta Defensio. Contra Iudicium Duorum Theologorum, Super Translatione restituendorum in Imperio Coenobiorum ad Societatem Jesu* [S.l.], 1630. Vö. VD17 12:114858S, VD17 547:656860V. Szerzőségéről: BIRELEY (1981), 146 (57., 58. jegyzet).

23 *Amica Responsio Cuiusdam Theologi E Societate Jesu, Ad Quaedam Falso eidem obiecta* [S.l.], 1630. VD17 12:113774Q. *Disceptatio Placida, super Famosa Quaestione*. [S.l.], 1630. VD17 12:113771S. BIRELEY (1981), 146 (59. jegyzet). Személyéről, udvari gyóntatói szerepéről összefoglaló: BIRELEY (1990), 390–392.

24 LAYMANN, Paul, *Iusta Defensio Sanctissimi Romani Pontificis, Augustissimi Caesaris, S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Principum, Et Aliorum, Demum Minimae Societatis Jesu. In Causa Monasteriorum Extinctorum, Et Bonorum Ecclesiasticorum Vacantium, Contra Quosdam a se ipsis delector Iudices*, Dilingae, 1631. VD17 23:307046R. BIRELEY (1981), 146 (60., 61. jegyzet).

25 Életéről, rendfőnökségéről: FOIS (2001); GYENIS (1935), 25–28.

velve, hogy az egyház egén a legfényesebb csillagok a monasztikus rendek.²⁶ Laymann 1635-ben (élete utolsó művével) reflektált *Astrologiae Censura* címmel.²⁷ Ezt 1636-ban követte Hay műve *Astrum Inextinctum* címmel,²⁸ amelyre több viszontválasz is érkezett, így a vita továbbgyűrűzött.²⁹

A monostor-vita magyarországi lecsapódására, azaz a régi, monasztikus rendi birtokok körüli vitákra talán a legismertebb hazai példaként a szentgotthárdi ciszterci apátság sorsát említhetem. A ciszterci rend méltán tartotta számon az egykor jelentős apátságot, amelynek a visszaszerzésére a nagykáptalan döntése alapján indítottak pert 1609 után. A per során történt tanúkihallgatások a világi zálogbirtokosok „jogos birtoklását” igazolták; a ciszterciek részéről a reini apát ezért még Pázmány Péter esztergomi és Lépes Bálint kalocsai érsekek véleményét is kikérte az ügyben. Pázmány az apátság és birtokai egyházi kézbe vételét ugyan támogatta, de – a bencés javakkal kapcsolatos álláspontjával összhangban – nem kívánta a magyar egyházi javadalmat külföldieknek juttatni, hanem, mivel Magyarországon a ciszterci rend nem működött, egy világi pap címzetes apáttá való kinevezése mellett foglalt állást.³⁰ Az apátság egyházi részre való visszaváltása ugyan 1625-ben is kilátásba került, amikor a soproni országgyűlés alkalmával Pázmány az egyháztartománya püspökeivel tartott tanácskozáson javasolta a javadalom kiváltását, hogy abból a Dunántúlon (Győrben) jezsuita kollégiumot állíthassanak fel. E célra 20000 forint letétbe helyezése is megtörtént, de az ügy VIII. Orbán pápa ellenkezésén mégis megfeneklett, aki az apátság bevételeit – a ciszterci rendi érdekeket is figyelmen kívül hagyva – inkább a hódoltsági püspökök jövedelmének kiegészítésére kívánta volna fordítani.³¹ Miután az említett lehetőségek egyike sem valósult meg, a javak világi zálogbirtokosok kezében maradtak egészen 1675-ig, amikor (a ciszterci rend újabb sikertelen

26 SCHOPPE, Caspar – HAY, Romanus, *Astrologia Ecclesiastica, Hoc est, Disputatio De Claritate ac multiplici virtute Stellarum in Ecclesiae firmamento fulgentium, id est, Ordinum Monasticorum, accessit Astrum Inextinctum Id est, Causae Dictio Ex Divino Humanoque iure pro veterum Ordinum honore ac patrimoniis adversus famosum volumen Pauli Laimanni Jesuitae in Monachos editum* [S.l.], 1634. VD17 23:236761G. BIRLEY (1981), 146 (64. jegyzet).

27 LAYMANN, Paul, *Astrologiae Ecclesiasticae, Et Astri Inextincti, A Casparo Scioppio In Lucem Editi, Censura*, Dilingae, 1635. VD17 12:114935M. BIRELEY (1981), 146 (61., 65. jegyzet)

28 HAY, Romanus, *Astrum Inextinctum Sive Ius Agendi Antiquorum Religiosorum Ordinum, Pro Recipiendis Suis Monasteriis (quae nonnulli perperam Extincta fuisse dicunt) et bonis Ecclesiasticis, per S[acrae] C[aesareae] M[aiesta]tis Edictum Generale, vel Ius belli, etc. restituendis; e Sacris Canonibus, eorum[ue] Interpretibus clare Demonstratum*. Coloniae, 1636. VD17 12:114115E. BIRELEY (1981), 146 (66. jegyzet).

29 BIRELEY (1981), 146 (67. jegyzet).

30 ZLINSZKYNÉ STERNEGG (1981), 380–382. Az apátság sikertelen (majd későbbi sikeres) visszaszerzésének kísérleteiről lásd (a szakirodalom és a források bőszes idézésével): SIP-TÁR (2009), passim.

31 A soproni tanácskozásról és a pápa álláspontjáról lásd: ARSI LAR 1627, 566–567; vö. ZLINSZKYNÉ STERNEGG (1981), 382.

visszaszerzési kísérlete után) az apátságot Széchényi György kalocsai érsek váltotta meg 24000 forintért Csáky László zálogbirtokostól, majd I. Lipót jóváhagyásával őutána unokaöccse, Széchényi Pál pécsi püspök élvezte az apátság birtokát.³² A szentgotthárdi ciszterci apátsággal ellentétben a bencés Szent Márton-főapátság esetében a monasztikus rendek visszatelepedésének korai és eredményes példáját láthatjuk, amihez alkalmas magyar(országi) főapát és szerzetes(jelölt)ek megtalálásával nemcsak a nemzetközi, főként ausztriai bencés „lobbi”, hanem a helyi, hazai „közeg”: világi (fő)papok és a győri jezsuita rendház közössége is hozzá tudott járulni.

Romanus Hay a bencés rend magyarországi visszaállításáról és a visszaállítás ellenérdekeltjei

A monostor-vita és egyben Romanus Hay munkásságának újabb szakaszát alkotja az 1648-ban, Frankfurtban kiadott monumentális műve,³³ amelyben egy rövid fejezetet a bencés rend magyarországi visszaállításának is szentelt. Leírása rávilágít személyes érintettségére is. Az általa közölt, 1636-ban kelt leveleket (ahogy Molnár Szulpic is tette) történeti forrásokként használhatjuk, de mindvégig figyelemmel kell lennünk a közlő felfogására: a monostor-vitában képviselt monasztikus rendi álláspontjára.

A leírtak előzményeként utalnom kell Nagyfalvy Gergely győri érkanonok, szerémi püspök Anton Wolfradt bécsi püspökhöz, egyben kremsmünsteri apáthoz 1633 tavaszán írott levelére is.³⁴ Nagyfalvy római ismeretségükre utalva kérte a püspök segítségét arra hivatkozva, hogy Himmelreich György szentmártoni főapát a rend magyarországi visszaállításának ügyében kereste meg őt. A bécsi püspök tanácsát és közbenjárását kérték, hogy az elhagyott monostorok javainak visszaszerzésében tanácsával, az Apostoli Szentszék és az uralkodó jóindulatának megnyerésében pedig tekintélyével segítsen.

Az események 1636 őszén (ahogy ez Hay munkájából is kiviláglik) azért gyorsultak fel, mert Himmelreich ősz elején súlyos agyvérzést kapott, és a „vetélytársak latolgatásai” ellenében Hay (Nagyfalvy említett levelében összhangban, talán éppen az ő kérésére) a regensburgi birodalmi gyűlésen tartózkodó Wolfradt püspöknek egy kérvényt nyújtott be október 15-én, kérve közbenjárását, hogy a Szent Márton-apátság a bencés rendnek visszaadassék. Kérvényével összhangban október 18-án, illetve 27-én kelt leveleket kapott

³² Az apátság további sorsának részletezésétől ezúttal eltekintek, erről lásd: SIPTÁR (2009), passim és ZLINSZKYNE STERNEGG (1981), 386 skk.

³³ HAY (1648).

³⁴ PRT IV. 770–771 (Oklevéltár 117.).

Nagyfalvy Gergely (ekkor már) váci püspöktől és Draskovich György győri püspöktől, amelyekből – úgymond – megbizonyosodott, hogy a monostorokat, az egyházi benefíciumokat és azok fundációit sem a törökök, sem az „eretnekek” vagy az idők jogtalansága nem idegeníthetik el, ami II. Ferdinánd ediktumával (ti. a restitúciós ediktummal) is összhangban van, hiszen a dokumentum (úgymond, őszentsége jóváhagyásával) a monostorok saját rendjeiknek történő visszaadásáról rendelkezik. Nagyfalvy idézett levele³⁵ megerősíti Himmelreich halálos betegségének hírért, és az ügy fontosságát hangsúlyozza. A szent királyok által alapított és kiváltságokkal megadományozott, exempt főapátság Magyarország legrégebbi ilyen intézménye, amelyet „bizonyos emberek” maguknak kívánnak elfoglalni, hogy a „nagyobb jó” ürügyén a bencés rend mint régi birtokos visszatérését megakadályozzák. Az egyenlőtlen küzdelemben kéri tekintélyes pártfogójuk közbenjárását. Nagyfalvy érvelésének legérdekesebb pontja szintén az ediktumra hivatkozik: „...de II. Ferdinánd isteni sugallatból egy ediktumot adott ki az egész birodalomra, hogy a régi rendek javai ne kerüljenek más rendek kezébe, hanem visszakerüljenek azokhoz, akik számára azokat alapították. Hogy pedig őfelsége más királyságaiban ugyanebben a tárgyban, ugyanezen általános igazságtól vezérelve ugyanez az uralkodó, ugyanolyan kegyességgel ugyanezt kívánta elérni, ebben legkevésbé sem kételkedem.” Levelét az apátság bemutatásával zárja: a Győrhöz közel fekvő monostort szőlők veszik körül, egykori javainak csak egy részét birtokolja, amelyek jövedelme körülbelül évi 1000 forintot tesz ki. Mégis, a templom és a monostor felújításával a hely a szerzetesi életre alkalmassá tehető, és megfelelő ifjú szerzeteseket is fognak találni. Draskovich György levele³⁶ szintén Himmelreich betegségére utal, továbbá arra, hogy az apátság (habár exempt) saját püspöksége területén fekszik. Széküresedés esetén tartani lehet attól, hogy több világi prelátus is magának óhajtja majd megszerezni a javadalmat, ezzel szemben a győri püspök a bencés rendnek való visszaadást támogatná. Draskovich szintén vázolja a monostor állapotát: a szentmártoni erősségben 50 császári gyalogos katona állomásozik, temploma viszonylag jobb állapotú, monostora romos, javai jórészt török kézen, részben mégis a főapát használatában vannak, és ezek jó gazdálkodással 20 szerzetes eltartására is elegendőek lennének. A főapátságnak hat filiális apátsága is van, noha egyetlen szerzetese sincs. Maga mégis kívánja és saját eszközeivel támogatná az apátság visszaadását a bencés rend számára. Wolfardt november 9-én és 13-án Draskovich-hoz, illetve Nagyfalvyhoz címzett válaszaiban dicsérte szándékukat és ígérte, hogy az uralkodónál közbenjár.³⁷

35 HAY (1648), 543–545 (Nr. 102–103.).

36 HAY (1648), 545–546 (Nr. 104.).

37 HAY (1648), 546–547 (Nr. 105., 106.).

A történet egy másik szálát csupán egyetlen mozzanattól ismerem: időközben, november 8-án Francisci András pálos szerzetes írt levelet Pozsonyból Regensburgba, egyenesen Haynak.³⁸ (Francisci kapcsolatát a bencés rend visszaállítását pártfogó, említett magyar egyháziakkal talán római tanulmányaik közös helyszíne is erősítette.)³⁹ Levele közvetlenebb hangvételű és lényegre törő: a szentmártoni apátúr válságos állapota bizonyos, nemcsak agyvérzésben, de eskórbán (epilepsziában) is szenved. Francisci ebben az állapotában készül Himmelreichet Győrben meglátogatni és javasolni neki, hogy határozza el magát a bencés habitus felöltésére, a rendbe való belépésre. Ígéri Haynak, hogy a fejleményekről tudósítja. – Hogy a tervezett látogatás magvalósult-e, azt egyelőre nem tudom,⁴⁰ Himmelreich bencés rendbe lépése azonban bizonyosan nem történt meg.

A Wolfradt és a magyar főpapok (ti. Nagyfalvy és Draskovich) közötti levélváltások sorát Hay egy, a bécsi püspök által Pázmány Péter érseknek november 13-án írott levelével folytatja.⁴¹ Értesülvén Himmelreich betegségéről annak a jogos kérésnek az érdekében munkálkodik, hogy a főapát halála esetén a bencés rendhez kerüljenek vissza régi birtokai, mivel ez a monostor alapítóinak szándékával egyezik, és mivel a javakat az adománylevel és az alapítás kifejezett tartalma ellenére vették el a rendtől. Az ügy jelentősége komoly támogatókat kíván, ezért kéri az esztergomi érseket mint a magyar egyház fejét, hogy jóindulatával mozdítsa elő, hogy a bencés örökség a jogos örökösök tulajdonába kerüljön. Mindezt a maga részéről az uralkodónál is szorgalmazza. Wolfradt ugyanaznapi kelettel egyező tartalmú levélben kérte egyúttal Lippay György veszprémi püspök és magyar kancellár támogatását is.⁴² Hay a magyarországi bencés újraindulás történetét (Pázmány és Lippay reakcióira nem utalva) azzal zárja, hogy felidézi az 1637/1638. évi magyar országgyűlés vonatkozó mozzanatát: a „fent nevezett” patrónusok és támogatók közbenjárására a diéta azt kérte, hogy a szentmártoni apátság a bencés rend számára adassék vissza. Mivel azonban a magyarok főapáttá magyart kívántak megtenni, és mivel a szomszédos (ti. osztrák) bencés rendben egyetlen magyart sem találtak, a heiligenkreuzi ciszterci apátságból tették

38 HAY (1648), 547 (Nr. 107.).

39 Francisci András személyéről lásd: GALLA-FAZEKAS (2015), 10 (6. jegyzet). Francisci András szintén a Collegium Germanicum-Hungaricum növendéke volt, bár Nagyfalvyhoz és Himmelreichhez képest másfél évtizeddel később, 1621–1624 között, vö. VERESS (1917), 26 (Andreas Franczicz néven).

40 Habár Molnár Szulpic (Hay művét nagyvonalúan értelmezve) a látogatást megtörténtként írja le: PRT IV. 35.

41 HAY (1648), 547 (Nr. 108.). Hay a levelet valószínűleg az eredeti alapján közli. Valószínűleg az eredeti levél alapján készült egykorú, szövegében csak kissé eltérő, egyszerű másolatát lásd: ELTE EKK Coll. Pray. tom. XXXII. 136r.

42 HAY (1648), 548 (Nr. 109.).

meg szentmártoni főapátnak Pálffy Mátyást, aki pápai felmentéssel átlépett a bencés rendbe, és azóta a már kellően megerősített új bencés monostor élén áll. Így a „sikertörténet” 1638. évi lezárásával Hay műve azt sugallja, mintha saját és Wolfradt püspök közbenjárására az úgy a lehető legsimábban oldódott volna meg.

A Hay által leírt eseményeket árnyaltabb megvilágításba helyezheti néhány további dokumentum, amely éppen Himmelreich betegsége és halála idején, de még Pálffy Mátyás főapáttá való kinevezése (1638. április 15.)⁴³ előtt keletkezett. Elsőként azt a válaszlevelet említem, amelyet Wolfradt leveleire Pázmány írt 1636. november 28-i kelettel.⁴⁴ Ebben az érsek általánosságban egyetértését fejezi ki a szerzetesrendek magyarországi visszaállításával kapcsolatban, mégis előbbre valónak mondja a magyar klérus (ellenkező) érdekeit. A szerzetesrendek által felhagyott magyarországi monostorok ugyanis a világi klérus kezébe mentek át, és e célú, hosszú ideje tartó használatuk révén világi papi javadalmakká váltak.⁴⁵ Pázmány érvelése szerint a több, mint száz éve nagy veszedelmek közepette éppen a világi klérus által megőrzött szerzetesi javakat (holott a magyarországi szerzetesrendi javak legnagyobb részét laikusok bírják), „most, amikor a dolgok egy kissé leülepednek”, és a régi szerzetesek közül már senki sem él, nem lenne méltányos idegen (szerzetesi) provinciák szerzetesei számára átadni. A magyar klérus egyúttal elismeri – írja Pázmány –, hogy ha Magyarország a töröktől felszabadul, hasznos lesz a szerzetesrendek visszaállítása, de a jelen helyzetben a törökök mindennapi portyázásainak kitett Szent Márton-apátság monostorának helyreállítása lehetetlen, mivel alkalmatlan a szerzetesi életre. A további (ellen) érveket, mint a szerzetesekre váró veszélyeket, a javak adminisztrációjának nehézségeit vagy a szentmártoni apátság különleges kiváltságait Pázmány nem részletezi. Mindezeket a bécsi püspök belátására bízva ígéri, hogy „amit ebben az ügyben tehetek, a klérus jogainak tiszteletben tartásával szívesen meg fogom tenni”.

Pázmány 1637 márciusában bekövetkezett halála után egy hónappal Nagyfalvy ismételten tollat ragadott a bencés rend visszaállítása érdekében.⁴⁶ Címzés nélkül fennmaradt, de tartalma alapján bizonyosan Wolfradt püspöknek írott levelében a regensburgi birodalmi gyűlésről hazatérő főpap

43 PRT IV. 784 (Oklevéltár 127). III. Ferdinánd kinevezi Pálffy Mátyás ciszterci szerzetest a Szent Márton-főapátság adminisztrátorává.

44 HANUY II, 740–741 (Nr. 1090.), Pázmány fogalmazványa alapján, amely Hay levelének másolata elé kötve maradt fenn: ELTE EKK Coll. Pray. tom. XXXII. 135r.

45 A volt szerzetesrendi javaknak világi papi javadalmakként való használatáról, ennek a gyakorlatnak a kora újkori jelentőségéről lásd: MOLNÁR (2006), 25–37.

46 1637. ápr. 17., Győr, Nagyfalvy Gergely váci püspök levele [Anton Wolfradt bécsi herceg-püspöknek]. ÖStA HHStA Ung. Akt. Allg. Akt. Fasc. 174. Konv. A. fol. 1–2. – A levél másolatát Fazekas István bocsátotta rendelkezésemre, akinek segítségét ezúton is köszönöm.

figyelmébe ajánlja a bencés monostoroknak a rend számára történő visszaadását. Fájjalja, hogy személyesen nem mehet Bécsbe (habár az uralkodó tanácsülésre is hívta). Utal arra, hogy Pázmány életében az ügy eleve kudarcra lett volna ítélve, mivel a zsinati tárgyalásokon maga hiába mondott ellent az érseknek, aki egyedül a jezsuitákat tartotta hasznosaknak, a világi papság pedig nem mert az érseknek ellentmondani. Nagyfalvy az érseki széküresedés okozta bizonytalan helyzetben a bécsi püspök révén az uralkodó figyelmébe kívánta ajánlani az ügyet.

Pázmány halála a világi papságot is arra serkentette, hogy III. Ferdinándhoz forduljon. A klérus beadványában tételesen is utalt az elhunyt bíboros Wolfradt püspöknek címzett, fent említett válaszlevelére.⁴⁷ A folyamodvány összeállítóit név szerint nem ismerjük, ahogy keletkezésének pontos idejét sem, de az irat tartalma alapján 1637-re datálható. A magyarországi világi papság mellett sorakoztatja fel tíz érvét, hogy a Szent Márton-apátságot az uralkodó ne szerzeteseknek, hanem arra érdemes világi papnak juttassa. 1. A bencés rend a magyarországi apátságait már több, mint száz éve elhagyta, apátságainak és monostorainak adományozási joga teljességgel a magyar királyokra mint apostoli uralkodókra szállt, amely jogukkal az uralkodók élnek is. 2. E jogot törvényi rendelkezés is megerősíti, tehát a bencés rend elveszítette minden jogát és lehetőségét javai visszaszerzésére és saját apátok megválasztására. 3. A Szent Márton-apátság visszaadása ellenkezne az uralkodó kegyúri jogával, mivel így a bencés szerzetesek választanának apátot, nem pedig az uralkodó adományozná a javadalmat. 4. A bencés rend a veszélyek és háborúk idején magyarországi rendházait hátrahagyva saját magát fosztotta meg saját jogaitól; újabb háborúk és veszedelmek esetén ismét elmenekülnének. 5. A világi klérus hosszú ideje életét és javait sem kímélve maradt hű királyához és országához; azok közül, akik életüket áldozták, Baranyai Pált, a Szent Márton-apátság [kormányzóját] említik, aki a mezőkeresztesi csatában esett el.⁴⁸ 6. Ha a világi papság hátrányos megkülönböztetésével a bencés rendnek visszaadnák a javadalmakat, csökkenne a prelátusok, így az országgyűlési szavazatok, és a királyához hű és országa javát szem előtt tartó klérus létszáma is. 7. A bencés rend bizonyos apátságait a világi papság nagy fáradsággal és költséggel váltotta vissza világi kézből, így méltánytalan volna, ha ezeket most a bencések visszakapnák. 8. Ugyan a ben-

47 PRT IV, 779–781 (Nr. 123.). (Az érvek 1-től 8-ig számozottak, de az utolsó bekezdéseket is beszámozva mindösszesen 10 pontba szedhetők.) A kérvény tartalmi ismertetése ugyanott (36–37) ugyan megtalálható, de ennek a forrásnak az újraolvasása is hasznosnak tűnt. A folyamodvány (elfogult) cáfolatát lásd ugyanott (37).

48 Baranyai Pál főapát-kormányzó életéről, főapáti tevékenységéről: PRT IV, 67–71. A mezőkeresztesi csatában (1596. okt. 26–28.) való részvételét (mivel annak kezdete előtt néhány nappal Baranyait már elhunyttnak tudja) cáfolja: PRT IV, 71 (5. jegyzet).

cés rend már egy ideje az országgyűléseken és magánúton is szorgalmazta a magyar uralkodóknál és előkelőknél monostorai visszaállítást, ezt azonban sem az 1622. évi, soproni országgyűlés alkalmával, sem azóta nem érték el, sem a boldog emlékű II. Ferdinándnál, sem Pázmány Péter bíborosnál. A katolikus főurak ugyanis az időt még nem ítélték alkalmasnak a mégoly kegyes és szent célú restitúció megvalósítására. Ezt tanúsítja Pázmánynak a bécsi püspök levelére adott válasza is. 9. Ismert, hogy a Szent Márton-hegyen királyi *praesidium* áll, így a hely a szerzetesi életre alkalmatlan. Ezért inkább a háborús és békés viszonyokat egyaránt ismerő klerikus főapát-kormányzóvá való kinevezése szükséges. 10. A Szent Márton-apátságra aspirál ugyan egy pálos szerzetes (talán a Hay által említett Francisci Andrásra utalnak), ám e rend maga sem képes régi fényét Magyarországon visszanyerni, az illetőnek ezért inkább saját rendjének felvirágoztatásán kellene fáradozni, mintsem idegen szerzetesrend apáti tisztségére pályázni. Mindezek alapján a papság folyamodványában az uralkodót arra kérte, hogy az apátságok és más javadalmak bencés részre történő adományozását és a monostorok helyreállítását – amit maguk a jövőre nézve persze nem elleneznek – más, alkalmasabb időre halassza.

A világi papság mellett az uralkodóhoz a jezsuiták, pontosabban a győri kollégium akkori rektora, Belecus Péter⁴⁹ folyamodott, hogy a megüresedett pannonhalmi javadalmat rendháza számára megszerezze.⁵⁰ Kérvénye már továbbvezet a jezsuita állásponthoz és a győri kollégium (anyagi) helyzetének kérdéséhez.

A győri jezsuita kollégium (elégtelen) alapítványa és a bencés javak

A győri kollégiumalapítás körülményei ismertek: az 1626-ban Győrbe érkező első jezsuita rendtagoknak a város kegyurával, a székeskáptalannal, továbbá a katonaság ellenkező érdekeivel szemben sikerült a város főterén házakat szerezniük főként a győri püspök, Dallos Miklós támogatásával.⁵¹ A jezsuiták győri letelepítése Pázmány és több magyar főpap, illetve a jezsuita rendtartományi vezetés előzetes egyetértésével, támogatásával történt. Az épületek átadásáról II. Ferdinánd 1627. szeptember 20-án kelt oklevelében

49 Belecus Péter (1602–1649), magyar jezsuita, a győri rendház superiora (1632–1633), majd rektora (1634–1637), LUKÁCS II, 546–547.

50 PRT IV, 778–779 (Nr. 122.). – A szűkszavú fejregeszta megtévesztő (tartalmilag torzít), az irat tartalma az értekezésbe szintén tendenciózus módon épült be, vö. ugyanott: 37–38.

51 Az alapítástörténetről lásd: ACSAY (1901), 9–38; és KÁDÁR (2011).

rendelkezett, amely dokumentumot „jobb híján” tekinthetünk a rendház alapító okiratának.⁵² Ez azonban sem a kollégium fenntartását biztosító pénzalapítványról (alapítványi tőkéről), sem más, átadandó javadalomról nem tesz említést. (E mozzanat részben megokolható azzal, hogy az 1608. évi, koronázás előtti 8. törvénycikk⁵³ megtiltotta a Jézus Társasága egészének és egyes tagjainak⁵⁴ a Magyar Királyság területén történő birtokszerzését, ezzel az ország rendjeinek sorából is kizárta a jezsuitákat.) A kollégium fenntartását kezdetben az elenyészett veszprémvölgyi, egykori ciszterci apácakolostor jövedelmeiből oldották meg, amely javadalmat II. Ferdinánd rendelkezése szerint 1624-től adminisztrált a győri (később a veszprémi) püspök, aki a jövedelmeket évente tartozott a jezsuita kollégium fenntartására átadni.⁵⁵ A tényleges birtokkormányzást a győri jezsuiták csak Jakusich György veszprémi püspöksége (1637–1642), illetve az 1637/1638. évi országgyűlés idején kapták meg III. Ferdinándtól.⁵⁶ Belecus folyamodványának benyújtása idején tehát még a veszprémvölgyi javak haszonélvezete, birtoklása sem volt „kőbe vésvé”, kérvényének az alapítvány elégtelenségét firtató, alább idézett pontja így érthetővé válik. (A győri jezsuita kollégium alapítványának ügyét egyébiránt csak jóval később, 1654-ben sikerült nyugvópontra juttatni, amikor Széchényi György (ekkor még veszprémi, későbbi győri) püspök tett 50000 forintos alapítványt az intézmény fenntartására, és további 20000 forintot ígért az új rendház építésének költségeire, ezzel a Jézus Társasága részéről a kollégiumalapítói (fundátori) címet is megszerezte.⁵⁷

Belecus 1637-re datálható folyamodványában előterjesztett kérését kilenc pontba szedett érvekkel támasztotta alá. Amint írja, a Jézus Társasága már tíz éve tevékenykedik a győri erődben megfelelő, biztos alapítvány híján, a helyi püspökök alamizsnájára utalva; az uralkodó megerősítése nélkül munkáját aligha tudja folytatni. Ezért Belecus Pannónia szent hegyének megüresedett apátságát – amelyet egykor más, szent célok mellett a magyar ifjaknak szerzetesek által, jó erkölcsben és tudományokban való nevelésére alapítottak, hivatkozva az 1548:12. és az 1550:19. törvénycikkek végzéseire –,⁵⁸ kéri a győri kollégium számára javadalomként, legalább arra az időre,

52 MNL OL MKA E 152, Acta Iesuitica, Coll. Iaur. Reg. fasc. 1. n. 15. Kiadta (a forráshely megjelölése nélkül): ACSAY (1901), 16–18.

53 „...ezeknek Magyarországon semmi állandó fekvő jószáguk és birtokjuk ne lehessen...” CIH 1608–1657, 14–15.

54 Vö. TUSOR (2016), 50–51.

55 ÖStA FHK HFU r. Nr. 123., Konv. 1624. jún., 205r–206v. (Bécs, 1624. jún. 28.), II. Ferdinánd a Magyar Kancelláriához.

56 1638. március 15-én, vö. HÁRICH (1928), 10–11.

57 Az 1654. évi alapítványtételről lásd: AASI Elogia fundatorum, 80, az alapítványt a főpap 1662-re „tette teljessé”, vö. ÖNB Cod. 12222. LAV 1662 74r.

58 1548:12. tc.: „... a pusztán maradt monostorok és klastromok meg káptalanok fekvő jószágait és jövedelmeit [...] tudós plébánosok és az Isten ígését őszintén hirdető predikátorok

amíg a kollégium alapítványát más módon ki nem egészítik. Érvei a következők. 1. Ha az uralkodó odaadományozza az apátságot (csak addig, amíg a győri kollégium számára más jövedelmet nem találnak), nem szűnik meg a főapáti cím (bár az apátság jezsuita részre való átadását ellenzőknek ez a legfőbb érve). 2. A hivatkozott törvénycikkek az elhagyott monostorok javait iskolák és szemináriumok fenntartására szánták. 3. Az apátságot egykor az ifjúság nevelésére és oktatására is alapították. Mivel e célt a Társaságon kívül egyetlen rend sem vállalja fel szabályzatában, az alapítók szándékával is egyező, hogy az apátságot a Társaságnak adják. 4. A győri kollégium nélküli a megfelelő alapítványt, holott megerősítése a hely alkalmas volta miatt, és mivel szükséghelyzetben a Magyarországon maradó rendtagok menedékhelye is lehet, igen lényeges volna. 5. Magyarországon a jezsuita kollégiumokat leginkább egyházi javadalmakkal lehet támogatni (amint ezzel a magyar tanácsosok is egyetértettek a nagyszombati egyetemalapítás alkalmával tartott tanácskozásukon), mivel az egyházi javak alkalomadtán visszaválthatók és a jezsuita kollégiumokra átruházhatók, így a győri kollégium stabilizálására a mostani alkalom a legjobb. 6. A várható tiltakozás kisebb, ha a győri kollégiumnak az uralkodó csak egyetlen, jöllehet nagyobb apátságot adományoz, mint ha négy-öt, kisebb egyházi javadalmat juttat. 7. A várható tiltakozással nem kell törődni, mivel bevett gyakorlat, hogy egy-egy magánszemély akár 30-40 egyházi javadalmat saját hasznára fordít az egyház ügyének bármiféle előmozdítása nélkül. A javakat főpapok vagy katonák tartják kezükben, akik azokat vagy várépítésre, vagy jövedelemkiegészítésként használják. 8. Az alapítóknak (akik az apátságot szerzetesi közösségnek, nem magánszemélyeknek létesítették) szándékával is inkább ez, a győri kollégiumnak való adományozás egyezik. 9. Mivel Győr környékén nagy a paphiány, az emberek lelki vigasz nélkül élnek, ezért a győri kollégium mint kellően megalapozott intézmény missziók kiindulópontja is lehet, Magyarország megtérítése érdekében. Amennyiben a Társaság számára irigység nélkül mégsem tűnik átadhatónak az apátság, a kérdésben a legtekintélyesebb főpapok, az esztergomi érsek, illetve a győri püspök mint helyi ordinárius, sőt, talán a nádor egyetértését is meg lehet szerezni.

Belecius folyamodványa alapján a jezsuiták kérését az eddiginél árnyaltabban ítélni lehetjük meg. Kérvénye valójában közelebb vihet annak megértéséhez, hogyan fonódott össze egy időre a szentmártoni és lébényi apátságok,

ellátására kell fordítani és felhasználni, [...] továbbá külön iskolák berendezésére és felállítására s ezekben tudós és istenfélő tanítók fenntartására és végre jó reménységű s hajlandóságú ifjak és növendékek elősegítésére és támogatására...” 1550:19. tc.: „Méltóztassék a királyi felség [...] a pusztává lett egyházak és káptalanok, meg konventek fekvő jószágait és jövedelmeit, további késedelem nélkül, mindenütt iskolák állítására és tudós férfiak fenntartására fordítani.” CIH 1526–1608, 226–227, 266–267.

illetve a győri jezsuita kollégium sorsa. A győri kollégium alapítványával kapcsolatban érdemes még egy kitérőt tenni: a lébényi apátság javainak sorsát is érinteni.

Veszprémvölgy mellett a győri kollégium számára eleinte a lébényi apátsági javak megszerzése kecsegtetett sikerrel. A 16. század folyamán más bencés monostorokhoz hasonlóan elnéptelenedett lébényi apátság szintén világi papi javadalomként működött. A javadalmat 1587-ben a befolyásos királyi titkár (egyben Himmelreich György édesapja), Tiburtius Himmelreich szerezte meg unokaöccse, Baksay István számára,⁵⁹ taníttatása költségeinek fedezésére.⁶⁰ Baksay mint a győri székeskáptalan tagja, rábaközi főesperesként, bakonybéli és lébényi apát-kormányzóként hunyt el 1631. április 23. és 29. között.⁶¹ Fennmaradt végrendelete tanúsítja, hogy felelősséget érzett apátsága, annak romos temploma és monostorépülete iránt, mivel a felújítás költségeire rendelte eladásra szánt győri házának teljes vételárát, 300 tallért hagyott a lébényi templom liturgikus felszerelésére, kehely és ámpolna beszerzésére. Továbbá „bencés rokonszenvét” és Himmelreich Györggyel való szoros, rokoni-baráti viszonyát tükrözi, hogy a szentmártoni monostortemplomnak 100 tallért, annak egy oltárára további 200 tallért; továbbá magának Himmelreichnek 200 aranyat, 12 nagyobb kanalat, egy aranyláncot, egy aranyozott boroskancsót, három lovat, 1000 forintnyi régi kintlévőségét hagyta, és elengedte neki minden tartozását. A végrendelet a jezsuitákról egyáltalán nem tesz említést⁶² – Belecus Péter győri rektor több, 1632-ben kelt folyamodványa,⁶³ és Pázmánynak az ezek nyomatékosítására írott két, 1633-ban kelt levele⁶⁴ csak azért kéri Baksay végrendeletének két végrehajtóját, Himmelreich Györgyöt és Nagyfalvy Gergelyt a lébényi templom felújítására és

59 Baksay István 1587-től élvezte a lébényi apátság javadalmát; római tanulmányai után 1597-től győri kanonok, mesterkanonok, majd rábaközi főesperes (1602-től) volt. 1611-től emellett bírta a bakonybéli apátságot is. BEDY (1938), 395–396.

60 PRT XII/B, 215.

61 Ez kiderül végrendeletéből: Baksay István bakonybéli és lébényi apát, rábaközi főesperes végrendelete, amelyet írásba foglalt a káptalan által kiküldött két tanú, Nagyfalvy Gergely választott szerémi püspök, zalavári és kapornaki apát, illetve Füley [Farkas] Tamás pilisi apát, komáromi főesperes 1630. okt. 8-án, és amelynek kiegészítését ugyanők írásba foglalták a még élő testáló kérésére 1631. ápr. 23-án. Az elhunyt végrendeletét a győri székeskáptalan megerősítette 1631. ápr. 29-én. A végrendelet kijelölt végrehajtói az említett tanúk és Himmelreich György pannonthalmi főapát. Jelzet: GyEL GyKHL Lad. 302. Nr. 29065.

62 Ahogy ezt legutóbb Kiszeli Lajos leírta [KISZELI [2008], 42–43] feltehetően Barcza Leánder korábbi, megalapozatlan állítása alapján, amelyet maga a végrendelet cáfol, és amely szerint „Baksay István ugyanis – az okát egyelőre nem tudni, hogy miért – végrendeletében (1631) az időközben Győrött megtelepedett jezsuitákra hagyta a templomot birtokálva együtt.” BARCZA (1929), 19.

63 PRT IV. 768 (Oklevéltár 113.), 768–769 (Oklevéltár 114.), 770 (Oklevéltár 116.).

64 HANUY II, 400–401. (Nr. 817., 818.)

felszerelésére hagyott pénzösszeg átadására, illetve a lébényi apátságra vonatkozó iratok (legalább másolatban történő) elküldésére, mert időközben II. Ferdinánd az apátságot a győri jezsuita kollégiumnak adományozta.⁶⁵ A bencés rend visszaállításán gondolkodó Himmelreichnek tehát nem sikerült a lébényi apátságot saját javadalmául, esetleges leendő bencés konvent helyszínéül megszereznie. Az adományozás azonban a győri kollégium alapítványának ügyét sem oldotta meg, mivel az apátság egykori birtokai nagyrészt nem a jezsuiták kezébe, hanem Zichy Pál győri magyar főkapitány-helyetteshez mint zálogbirtokoshoz kerültek.⁶⁶ Az apátság egykori falvainak – Lébénynek, Szentmiklósnak és Mecsernek – a birtoklásáért a győri kollégium nevében Lippay János rektor és Belecus Péter mint volt győri rektor 1638-ban és később is hiába folyamodtak.⁶⁷ A győri kollégium 17. század végi urbáriumtöredékei alapján az apátsághoz tartozó javakból a jezsuiták csak töredék birtokrészeket tudhattak magukénak: Lébényben csupán három féltelkes jobbágyuk és egy házuk, a szomszédos Barmason⁶⁸ pedig 9 féltelkes jobbágyuk volt. Barmas azonban 1666-ra a járványok és a katonai sarcolás miatt teljesen elnéptelenedett.⁶⁹ A lébényi apátság azonban, ha nem is oldotta meg a győri kollégium alapítványának hiányosságait, temploma révén mégis fontos szerepet játszott a győri jezsuiták tevékenységében. Mint „vidéki” zarándokközpontjuk, a Győr környékére kiterjedő, vallási megújulást célzó missziós, apostoli munkájuk egyik gyűjtőpontja lett az 1640-es évek végére valóban felújított Szent Jakab-kegytemplom, amely a 17. század folyamán a győri katonaság körében is nagy népszerűségnek örvendett. Az apostolszent csodatévő, gyógyító közbenjárása és a jezsuiták népszerűsítő munkája évente több ezer hívőt is odavonzott.⁷⁰

65 PRT XII/B, 216–217. Az adományozás 1631-ben történt, a jezsuitákat 1638-ban iktatták birtokba.

66 A Zichyek kegyuraságát említi: PRT XII/B, 217. Vö. KISZELI (2008), 46–48.

67 Vö. ÖStA FHK HFU r. Nr. 158., Konv. 1638. dec., 90–91. (Bécs, 1638. dec. 1.) Udvari Kamara a Magyar Kamarához; uo. r. Nr. 159., Konv. 1639. febr., 127–134. (Pozsony, 1639. jan. 14.) Magyar Kamara az Udvari Kamarához (mellékletekkel); uo. r. Nr. 159., Konv. 1639. febr., 163–164. (Bécs, 1639. febr. 12.) Udvari Kamara a Magyar Kamarához (Lippay János győri rektor kérvényét, amellyel Lébény és Szentmiklós, egykor a lébényi apátsághoz tartozó falvaknak a győri kollégium számára való átadását kéri, elutasítják, mivel a falvak a magyaróvári uradalom részeként, uralkodói megerősítéssel Zichy Pál győri főkapitány-helyettes és örökösei zálogbirtokában vannak); uo. r. Nr. 182., Konv. 1650. jan., 8–15. [s.l., s.d.] Belecus Péter (korábbi) győri rektor kérvénye Lébény, Szentmiklós és Mecser falvak érdekében (mellékletekkel).

68 Ma külterület Bormászpuzsta néven, az első katonai felmérésen Bormház/Baromház néven.

69 JTMRL Urbarium Bonorum, 100–104.

70 Lébény kultuszáról a jezsuita éves jelentések alapján lásd: KÁDÁR (2016), 254–255, 260, 299.

A győri jezsuiták a bencés szerzetesség újraindításának szolgálatában

A győri kollégium alapítványának ügye volt tehát az egyik szál, amely a bencés apátságokat az 1630-as évek derekán a jezsuitákkal összekapcsolta. Hogy ezt feltehetően részben személyes kapcsolatok, részben pedig a vallásos nevelés és a szerzetesi életforma mint közös célok egészítették ki, azt az alábbi – a források töredékessége miatt csak részleges – rekonstrukcióval igyekszem jelezni. Munkám kiindulópontjául ugyanis a jezsuita éves jelentés (*litterae annuae*) 1639. évi, a győri rendházra vonatkozó bejegyzése szolgált, amelynek tanúsága szerint a bencés élet magyarországi újraindításában a győri jezsuita kollégiumnak igen fontos szerepe volt.

„Az iskolai osztályokból különböző szerzetesrendekbe is eltávoztak, összesen tizennyolcan, a ferencesekhez öten, a Pannónia szent hegyén lévő bencésekhez tizenketten. Ez egykor Magyarországon egy igen nevezetes monostor volt, részint alapítója, Magyarország első királya, István, részint ott lakozó szerzetesei miatt; Győrtől két mérföldre fekszik egy kimagasló dombon, a mohamedán zsarnok feltartóztatására tartva; most ugyan romos és a katonaság zsákmányaival van megtömve, de mégis névleg a jeles főapátságé. Innen és egész Magyarországról a háborúk romboló zavarai és a török kegyetlenség zsarnoksága miatt a bencések egész családja teljesen kiveszett, noha igen tehetős szerzetesi közösségeik száma elérte a hatvanat. Mégis itt sok évnyi idő után visszatelepedéssel ismét vannak szerzetesek, a gimnáziumunk tanulói közül elhívottak, és a korábbi lakhelyüket is visszakapták a legszentebb császári és királyi felség, III. Ferdinánd adományából. Adná az isteni jóindulat, hogy amint ezek az első szerzetesek a keresztény hitnek Magyarországon való felemelésében munkálkodtak, így elsőik lehessenek a leromlott vallás megújításában, és segídkezhessenek az eretnkségek ragályának jövődöbeli kiirtásában is.”⁷¹

71 ÖNB Cod. 12218. LAV 1639 359v–360r. – „E scholarum classibus ad varios religiosorum ordines abiire omnino 18, ad Franciscanorum 5, ad S. Benedicti in Sacro Monte Pannoniae 12. Percelebre hoc olim extitit in Hungaria Monasterium tum a fundatore sanctissimo proto-rege Ungariae Stephano; tum ab inhabitantibus coenobitis, distat Jaurino duobus passuum millibus, in edito colle, Mahometanae Tyrannidi arcendae oppositum, nunc ruinis duntaxat, et manubiis militum refertum Archiabbatiae tamen titulo illustre. Et hoc, et tota Ungaria, ob ingruentes bellorum tumultus, Turcicaeque crudelitatis tyrannidem tota penitus Benedictinorum familia fuerat extincta, quorum tamen coenobia opulentissima ad 60 numerabantur. Tandem hoc post multa annorum spatia, postliminio ex Gymnasii nostri studiosis excitati denuo sunt religiosi, pristinisque restituti laribus beneficio sacratissimae caesariae regiaeque maiestatis Ferdinandi III. Faxit divina bonitas, ut sicut hi primi extiterunt religiosi in Christiana fide in Ungaria erigenda, ita non postremi sint in ruita religione revocanda, lueque haereseon tandem aliquando extirpanda coadiutores.”

E jezsuita beszámoló szerint tehát – az eddig elmondottak fényében meglepő módon – a győri gimnáziumi diákokból került ki Pálffy Mátyás főapát első konventjének java, akik novíciusmestere (a fentebb idézett Dobronoki György szerint is) Magger Placid volt. De ez még nem minden. 1639-ben a győri kollégiumban még egy különös fejleményről tanúskodnak a források:⁷² egyetlen tanévig (1638/1639) Győrben akadémia is működött bölcsészkarral és teológiai alapképzéssel. A bölcsészkar dékánja Leonardus Rolin atya, a kazuisztika és kontroverzteológia professzora volt, Wesselényi Miklós *metaphysicát*, Tanyi Mihály *physicát*, Lucas Krajachich *logicát*, Andreas Guetsoldt *ethicát* és *mathematicát*, Georg Tanner pedig héber nyelvet tanított.⁷³ Az immáron felsőfokú oktatást is nyújtó jezsuita intézmény feltehetően megnövekedett diákságának vallási igényeit szintén egyedül ebben a tanévben két diákkongregáció is kiszolgált: az addig is fennálló társulat jezsuita elöljárója Johann Guilielmi volt,⁷⁴ míg az újonnan szerveződött (és valószínűleg csak a gimnázium alsóbb, grammatikai és talán poétika osztályai számára nyitott) „kisebbségi” diáktársulatot a kongregációk vezetésében igen tapasztalt Holovics Ádám páter (mellesleg a nemesi konviktus régense) vezette.⁷⁵ Az új oktatási keretek létezésének „indirekt” bizonyítéka, hogy az 1630-tól vezetett gimnáziumi anyakönyvben az 1639. évhez utólag a „deest totaliter” bejegyzést írták be,⁷⁶ ami alighanem azzal magyarázható, hogy 1638/1639-ben egy teljesen új anyakönyvet kezdhettek el vezetni, amely azonban a felsőbb fokú képzéssel együtt elenyészett.

Az akadémia léte és a feltűnő időbeli párhuzamosság felveti a kérdést: vajon nem a bencés novíciusok jelenléte motiválta-e a jezsuita rendi vezetést arra, hogy – alig néhány évvel a nagyszombati egyetemalapítás után – Győrben is akadémiai képzést indítson? Vajon a feltételezett személyi összefonódások és a győri kollégium elégtelen fundációjából is levezethető valamiféle remélt anyagi haszon közrejátszott-e a győri oktatás kiterjesztésében? Utóbbit a fentebb említett érdekek miatt kézenfekvő feltételezni. Sajnos az anyakönyv híján éppen 1639-ből nem ismerjük az akadémiai hallgatókat, csupán egyvalakiről feltételezhetjük megalapozottan, hogy itt tanult: Johann Seiffridről, aki 1639-ben mint „liberalium artium et philosophiae candidatus” tűnik fel a jezsuita diákkongregáció tagkönyvében, és akiről tudjuk, hogy Seiffrid Imre néven bencés szerzetes, ekként 1646-ban főmonostori alperjel, 1647-től pe-

72 Pontosabban egyedül a jezsuita rendtartomány éves személyi katalógusa: LUKÁCS II, 506.

73 A professzori karból 1640-ben mindenki, Rolin, Wesselényi, Tanyi, Krajachich, Guetsoldt és Tanner egyaránt a nagyszombati egyetemre lett áthelyezve (részben visszahelyezve) a győrirel egyező katedrákra, vö. LUKÁCS II, 728, 788, 768, 649, 606, 767.

74 LUKÁCS II, 506, PFKK Liber Sod. Iaur. 12r.

75 LUKÁCS II, 506.

76 PFKK Cat. Iaur. I. 46v.

dig dömölki apát lett.⁷⁷ Az egyetlen azonosítható személy tehát azzal a feltételezéssel összefügg, hogy a bencés noviciátus indulása és a kérészetű győri jezsuita akadémia felállítása között bizony volt ok-okozati összefüggés.

A forrásokban még egyetlen, apró nyomot sikerült eddig feltárni. A jezsuita rendfőnököknek a tartományfőnökök számára írott válaszlevél-sorozata őrzött meg egy nehezen értelmezhető részletet, amely mégis arra utal, hogy a győri rendházban novíciusok voltak jelen. Muzio Vitelleschi generális 1639. április 30-án Johann Rumer osztrák provinciálisnak címzett levelében ezt írja: „Győrben az igen jókora família táplálása; a klauzúrára való ügyelés csekély, a novíciusokra, akik néha ott működnek, pedig semmi. Ritkásak az egyeztetések, minden egyvalaki tanácsára történik, az őszi szünetekben a szentbeszédet nem látogatják, a lelkesedés sem a rektorra nem jellemző az övével való bánásmód terén, sem a spirituális atyára...”⁷⁸ – A novíciusok említése azért fontos, mert a jezsuita személyi katalógusok alapján ezekben az években Győrben nem tartózkodtak jezsuita novíciusok, tehát az említettek csak a győri gimnazistaként a bencésekhez beléptetett szerzetesnövendékek lehetnek. Szintén e forrásrészlet alapján és valószerűsége miatt még az is feltehető, hogy a bencés novíciusok a jezsuiták házaiban, rendházában kaptak szállást.⁷⁹ Ezzel összecseng Szakály Ferencnek tanulmányom elején idézett, feltételes megállapítása is arról, hogy a konvent újjászervezése utáni években nemcsak a főapátok, hanem a szerzetesek is Győrött lakhattak. Forrásunk egyúttal azokat a nehézségeket is sejteti, amelyek miatt a jezsuita rendi vezetés egyetlen tanév után a győri akadémia felszámolásáról döntött.

A győri gimnazisták között tehát érdemes a bencés novíciusokat keresni. Ez különösen 1638/39-re és a következő évekre vonatkozóan fontos feladat, mivel a korai évtizedekből a bencés szerzetesi „névtár” is nagyon hiányos, maguk a bencés rendi források is csak a század utolsó harmadától kezdve teszik megnyugtatóan rekonstruálhatóvá a személyi állományt.⁸⁰ A jezsuita éves jelentés (fentebb idézett) beszámolója alapján már Pálffy Mátyás főapátta való kinevezésének évében 12 fiatal jelöltet azonosíthatnánk a rendben, és ennek fényében nem tűnik túlzásnak az újdonsült előljáró örömteli beszámolója sem, amely szerint már kinevezése évében tízen alkották a „pannon-

77 PFKK Liber Sod. Iaur. 12v–13v, PRT IV, 98, 677. Seiffrid Imre néven, 1646-ban főmonostori alperjel, 1647-től dömölki apát, meghalt 1662 előtt.

78 ARSI Austr. vol. 5, I, 475. „Jaurini familiam ali nimis amplam; clausurae curam vix ullam esse; nullam novitiorum, qui degunt ibi aliquando. Raras consultationes; omnia unius agi consilio; per autumnales vacationes orationem non visitari; de spiritu nec rectorem cum suis agere, nec patrem spiritualem...” (A közlés Lukács László másolata alapján történik.)

79 A győri jezsuita kollégium számára ugyanis Draskovich György püspök éppen kevéssel azelőtt, 1637-ben szerzett meg további 11 főtéri házat a leendő templom, rendház és iskola számára. ACSAY (1901), 24–26.

80 PRT IV, 677–681, PFL AA Ant. mon. prof. (Ez utóbbi forrásban a győri diákok közül bencés szerzetbe lépők egyikét sem találtam meg.)

halmi” szerzetesközösséget, amely – Molnár Szulpic feltételezésével szemben nem Szent Márton hegyén, hanem – Győrött élt.⁸¹ Ha az említett jezsuita diákok mindegyikét nem is tudjuk azonosítani, az anyakönyvnek és a győri diákkongregáció albumának a bejegyzései alapján ennek a csoportnak a nagyobb részét igen. – 1652-ig bizonyíthatóan hét olyan győri jezsuita diák akad, akik bencés szerzetesek lettek, de személyüket mindeddig homály fedte.

Bizonyosan az 1639. évben léptek a győri diákok közül a bencés rendbe: Nagy Pál, Uhalovicz (Blaskovicz, Vlakovicz) Dániel, Cziki György, aki addig a jezsuita kollégium orgonistája volt, Pulay (Pulyay) Ferenc Tamás és valószínűleg nem a gimnázium, hanem az akadémia diákjaként és a jezsuita diáktársulat tagjaként a már említett Johann Seiffrid.⁸² Nagy valószínűséggel ehhez az 1639-ben (esetleg a következő évben) bencéssé lett csoporthoz tartozott még Melegh Ferenc (Bonifác), illetve a bencés névsorból már ismert Novak (Nováky) István és Dianezevicz (Diener) Benedek. Nem kizárható, hogy szintén 1639-ben már a (leendő) bencések közé számította a jezsuita jelentés az ismert Olasz Istvánt és a csak a győri diákkongregációs album alapján bencésként azonosítható Czatory Györgyöt, akiről tudjuk, hogy 1646-ban, illetve 1643-ban már rendtagok voltak. Ez mindösszesen tíz bencés rendtag ahhoz a 12 fős létszámhoz képest, akiről a jezsuita éves jelentés beszámol. Az 1652-ig Győrben iskolázódó későbbi rendtagok közül azonosított további öt fővel – Domonyay Gáspárral, Kösögy Pállal, Tapolczany Miklóssal, Sárváry Györggyel/Gergellyel (Odóval) és Moricz Mihállyal – együtt már tekintélyes létszámú csoport a győri gimnázium és az újrainduló főapátság életének sokrétű kapcsolatát sejteti, ami a rövid életű akadémia megszűnése után is szoros kellett, hogy maradjon. A bencések és a szentmártoni főapátok győri jelenléte folyamatos volt; a jezsuitákkal való nexust pedig például az is mutatja, hogy egy évtizeddel az újraindulás után, 1649-ben a diákkongregáció tiszteletbeli elnökéül, *praefectus*ául választották Magger Placid (korábbi bencés novíciusmestert, ekkori) főapátot.⁸³

Az ismert bencés hivatások a győri kollégiumból a későbbi években is bizonyára kimutathatók lesznek. Az eddig ismert szerzetesek nációmegoszlása vegyes, bár a magyarok vannak többségben, de akad horvát és szlovák

81 PRT IV, 89, alighanem a vonatkozó (és a szerző által közölt) forrás félreértéséből adódóan állítja, hogy Pannonhalmán éltek a szerzetesek. 1639. márc. 2., Győr, Pálffy Mátyás főapát levele Anton Sauternek, Anton Wolfradt bécsi püspök titkárának, uo. 790–791 (Oklevéltár 138.). A tihanyi apátság bencés szerzetesközösségének helyreállítását javasló levélrészletben Pálffy a saját, frissen felállított konventjére utal, amely „itt” („hic”) – ti. a levél kelethelyén, azaz Győrben – már tíz taggal működik. (A kipontozással jelölt hiányokkal kiadott levélfogalmazvány közlésében a fejezgetta is félrevezető: a levél címzettje ugyanis – amint ez a közlés végén kiderül – nem Wolfradt püspök, hanem annak titkára volt.)

82 PFKK Liber Sod. Iaur. 12v–13v, PRT IV, 98, 677.

83 PFKK Liber Sod. Iaur. 23v.

is közöttük. Későbbi pályájukról keveset tudunk, néhányan egész biztosan lelkipásztori szolgálatot is elláttak, sőt, a renden belül vezető tisztséget is viseltek. Olasz István személye korábban is ismert volt, akiből bakonybéli apát és csepregi plébános lett. Tapolczany Miklósról azonban csupán a győri anyakönyv tartotta fenn, hogy 1668–1670 között a Szent Márton-hegyi monostor előjárója (*superior*) volt.

Összegzés

A Szent Benedek-rend 17. századi magyarországi újraindításának történetében még számos részlet vár feltárássra. A jezsuita források bevonásával, a nemzetközi kapcsolatrendszer: a monostor-vita és Romanus Hay munkájának felidézésével, és a részben már ismert (kiadott) források újraolvasásával talán sikerült felkeltenem a figyelmet az 1639 körüli különleges eseményekre. Egyrészt a bencés rend felélesztésének háttérében olyan nemzetközi, főként osztrák hatás is felsejlik – ezúttal is csupán Anton Wolfradt bécsi püspök, kremsmünsteri apát szerepe került elő –, amely mindeddig nem kapott kellő figyelmet. Habár Molnár Szulpic rendtörténeti munkája (és ennek nyomán Szakály Ferenc összefoglalója) is utal rá, hogy Wolfradt püspököt mint a 17. század elején megszerveződő, de rövid életűnek bizonyuló osztrák bencés *congregatio* elnökét éppen az tette érdekeltté a Szent Márton-főapátság és a magyarországi bencés szerzetesi élet újjáélesztésében, hogy ebben is az osztrák bencés monostor-szövetség erősítését látta.⁸⁴ Másrészt a jellegzetes magyar viszonyok: a sajátos törvényi, jogi háttér, a birtokviszonyok és a török fenyegetettség olyan helyzetet teremtettek, amelyben nem a bencések visszaállításának „támogató” és „ellenző” tábora rekonstruálható, hanem számos, egymást részben erősítő, részben gyengítő érdekcsoport – az utolsó főapát-kormányzó és rokonai, barátai; Pázmány Péter érsek és a magyar világi papság tagjai; a bizonytalan szerepű Draskovich György győri püspök; a (győri) jezsuiták – bontakozik ki. Hogy az „elenyészett” bencés javakra érthetően aspiráló győri jezsuita kollégium mégis a bencés szerzetesi élet újraszerveződésének, utánpótlása biztosításának egyik alapja lett, azt csak a helyi viszonyrendszer, mikrokozmosz feltárása révén érthetjük meg. A nagy „nemzetközi” kontextus, a monostor-vita ugyanis éppen afelé mutatna, hogy a bencés javak az egyedül hatékonynak ítélt Jézus Társasága intézményrendszerének bővülését szolgálják. A győri kapcsolat annál is inkább

⁸⁴ PRT IV, 34–39, SZAKÁLY (1996), 19. Pálffy Mátyás 1638. dec. 8-án Melkben tette le bencés szerzetesi fogadalmát Wolfradt kezébe, amelyben magára nézve kötelezőnek ismerte el az osztrák bencés *congregatio* státútumait is. Habár Molnár Szulpic szerint ez nem jelentette azt, hogy a pannonhalmi főapátság az osztrák *congregatio* tagjává vált, vö. PRT IV, 39, 41.

méltó a további vizsgálatra – ami az egyes személyek szintjén a győri jezsuita anyakönyv további feldolgozásával lesz lehetséges –, mivel talán támpontot adhat ahhoz a források híján egyelőre nehezen megválaszolható kérdéshez is, hogy a nyugatabbra, például az osztrák örökös tartományokban megfigyelt folyamat, amely szerint a trienti zsinat szellemében a „régí rendek” megújítása a jezsuita rend lelkiisége révén valósult meg, ezzel mintegy „jeszuitizálva” a monasztikus közösségeket is,⁸⁵ mennyire megfogható Magyarországon. Győr esetében pedig talán nem teljesen légből kapott az ellenkező irányból megfogalmazott kérdés sem: vajon a gimnáziumban születő számos szerzetesi – közöttük sok bencés – hivatás (vissza)hatott-e a jezsuita páterek oktató-nevelő munkájára? A győri példa összességében a 17. századi magyar katolikus egyház szereplőinek nagy fokú egymásra utaltságát is tanúsítja, amelyet eltérő érdekeik ellenére 1639-ben helyesen ismertek fel mind a győri jezsuita kollégium tagjai, mind a frissen újjászerveződő bencés konvent vezetői.

85 E fogalomra, jelenségre lásd PENZ (2006); HERSCHE (2006), 329–330.

Függelék

1630–1652 között a bencés szerzetesrendbe lépett diákok a győri jezsuita gimnáziumból

Az alábbi jegyzék a győri jezsuita gimnázium anyakönyvének (PFKK Cat. Iaur. I.) 1630–1652. évi névsorából a bencés szerzetesrendbe lépett diákok adatait tartalmazza. A jegyzék a neveket a győri anyakönyvben való legkorábbi előfordulás rendjében tartalmazza. Az egyes személyekről megadott adatok: az anyakönyvben szereplő névalak és a személyre vonatkozó egyéb adatok (náció, származási hely, társadalmi státus, felekezet⁸⁶); a győri gimnáziumi tanulmányok adatai (év, osztály) és a név melletti utólagos bejegyzés (eredeti formában, kurzívan szedve; az anyakönyv forráshelyeivel); a nagyszombati egyetemi tanulmányok; a kongregációs tagkönyv adatai (a forráshely megjelölésével); további szerzetesi pályára vonatkozó adatok (a szakirodalom megadásával).

Novak Stephanus (Croata, Zagrabiensis), 1631 princ. (Cat. Iaur. I. 13r), 1634 gram. (23v), 1635 gram. (29r), 1636 synt. (32r); valószínűleg bencés szerzetes lett **Nováky István** néven; meghalt 1677. szept. 11. (PRT IV. 677).

Olasz Stephanus (Ungarus, Nyuliensis, ignobilis, 1637–1638: lutheránus, 1641: katolikus), 1636 princ. (Cat. Iaur. I. 34r), 1637 gram. (37v), 1638 gram. (44r), 1640 poet. (47r), 1641 rhet. (51r); valószínűleg **Olasz István** bencés szerzetessel azonos, aki 1646-ban már rendtag, 1653-ban deáki plébános, 1662-től bakonybéli apát és csepregi plébános, meghalt 1665 előtt (PRT IV. 99, 677).

Melegh Franciscus (Slavus), 1636 synt. (Cat. Iaur. I. 31r), 1637 synt. (36r), 1638 poet. (41v); 1640-ben a diáktársulat külsős tagja, mivel **Melegh Bonifacius** néven a Szent Márton-hegyén *professus*-nak volt bejegyezve (Liber Sod. Iaur. 15r).⁸⁷

Czatory Gregorius (Ungarus), 1636 princ. (Cat. Iaur. I. 33r), 1637 princ. (38r); 1643-ban valószínűleg már bencés szerzetes, *venit Viennae factus monachus iterum exivit* (Liber Sod. Iaur., 18v).

Nagy Paulus (Ungarus), 1636 princ. (Cat. Iaur. I. 33v), 1637 gram. (37v), 1638 gram. (44r); 1639-ben a diáktársulattól átlépett az újonnan, a Szent Márton-hegyén visszaállított bencés rendbe; 1640-ben Győrben *frater* (Liber Sod. Iaur., 12v, 15r), 1646-ban Pannonhalmán szerzetes (PRT IV. 677).

Uhalovicz/Blaskovicz/Vlakovicz Daniel (Croata), 1637 synt. (Cat. Iaur. I. 35v), 1638 poet. (41v), 1639-ben a diáktársulattól átlépett az újonnan, a Szent Márton-hegyén visszaállított bencés rendbe (Liber Sod. Iaur., 12v).

⁸⁶ Csak abban az esetben adtam meg, ha nem római katolikus.

⁸⁷ A keresztnév bizonyára felvett szerzetesi név, ezért lehetséges a győri diákkal való azonosítás.

- Cziki Gregorius** (Ungarus, Transylvanus, Siculus, Seyculusbetensis, nobilis) 1637 synt. (Cat. Iaur. I. 36r), 1638 synt. (42v), 1640 poet. (47r); 1639-ben a győri diákkongregáció tagjaként a Szent Márton-hegyi bencésekhez lépett be, ekkor a győri jezsuita kollégium orgonistája volt (Liber Sod. Iaur., 13v).
- Pulay/Pulyay Franciscus Thomas** (Ungarus), 1638 gram. (Cat. Iaur. I. 44r), 1640 gram. (48r), 1641 synt., *frater* (52r); 1639-ben a diáktársulattól átlépett az újonnan, a Szent Márton-hegyén visszaállított bencés rendbe (Liber Sod. Iaur., 12v).
- Dianezevicz Benedictus** (Croata), 1640 gram., *frater* (Cat. Iaur. I. 48r), 1641 synt., *frater* (51v); valószínűleg bencés szerzetes lett, **Diener Benedek**kel lehet azonos (PRT IV. 677.).
- Domonyay/Domoniay Casparus** (Ungarus), 1640 princ. (Cat. Iaur. I. 48v), 1641 gram. (52r), 1642 synt. (55r); 1641-ben a győri diákkongregációba nyert felvételt, neve mellé (később) bejegyezték: *mortuus peste, in Sancti Martini professus*, valószínűleg az 1644–1645. évi járványban hunyt el (Liber Sod. Iaur., 17r).
- Kösögy Paulus**, 1641 synt., *frater* (Cat. Iaur. I. 52r).⁸⁸
- Tapolczany Nicolaus** (Slavus), 1646 gram. (Cat. Iaur. I. 65r), 1647 synt. (66r), 1648 poet. *Factus Benedictinus, anno 1668, 1669, 1670 fuit superior in Sancto Martino* (69r), 1649 rhet. (71v); 1672-ben vati plébános, meghalt 1685-ben (PRT IV. 677.).
- Szarvary/Sáárvary Georgius/Gregorius** (Ungarus/Slavus), 1647 princ. (Cat. Iaur. I. 67r), 1648 gram. (69v), 1649 synt. (72r), 1650 poet. (74v), 1651 rhet. (78r); nagyszombati egyetem (**Sarvari Odo** néven): 1653 logica, 1655 metaphysica, 1657 theol. 1. évf., 1658 theol. 2. évf., 1659 theol. 3. évf., 1660 theol. 4. évf., fokozat: 1655 bacc. phil., 1656 mag. phil., 1660 bacc. theol.; 1655 OSB S. Montis Pannoniae ad S. Mart.; 1659 sacerdos (KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, 70., 332. sz., PRT IV. 678.).⁸⁹
- Moricz Michael** (Ungarus, 1649–1650: lutheránus, 1651: katolikus) 1649 princ. (Cat. Iaur. I. 73v), 1650 gram. (76r), 1651 synt. (79r), 1652 poet. (81v); 1660–1665 **Móricz Mihály** néven bencés szerzetesként csepregi káplán (PRT IV. 677.).

⁸⁸Az azonosítás bizonytalan, analógia alapján történt, mivel az anyakönyv korabeli „frater” bejegyzései mind bencésekre utalnak.

⁸⁹A keresztnév bizonyára felvett szerzetesi név, ezért lehetséges a győri diákkal való azonosítás.

Kéziratos források

ARSI = Archivum Romanum Societatis Iesu, Roma

LAR 1627 = Austr. 135. Litterae Annuae Romanae 1627
 Austr. vol. 5. = A jezsuita rendfőnök válaszlevelei⁹⁰

AASI = Archivum Provinciae Austriae Societatis Iesu, Wien

Elogia fundatorum = Sign. 2 08 12 16. Elogia fundatorum et benefactorum collegiorum et domorum Provinciae Austriae Societatis Iesu. Anno MDCLXXV.

ELTE EKK = ELTE, Egyetemi Könyvtár Kézirattára, Budapest

Coll. Pray. tom. XXXII. = Collectio Prayana, tom. XXXII.

GyEL = Győri Egyházmegyei Levéltár

GyKHL = Győri Székeskáptalan Hiteleshelyi Levéltára
 Lad. 302. = Ladula 302.

JTMRL = Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára, Budapest

Urbarium Bonorum = I. 3. d., 1. köt. Urbarium Bonorum Collegii Iaurinensis Soc. Iesu Anno 1646 factum, actum et reformatum anno MDCLXVI. [1666–1734].

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

MKA E 152, Acta Iesuitica = Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archívuma, Acta Iesuitica
 Coll. Iaur. Reg. = Collegium Iaurinense, Registrata

ÖNB = Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, Wien

Historia Collegii Soproniensis = Cod. 14002. Historia Collegii Soproniensis. Tom. I. [1636–1694]
 LAV = Cod. 12218., 12222. Litterae Annuae Viennenses

ÖStA = Österreichisches Staatsarchiv, Wien

FHK HFU = Finanz- und Hofkammerarchiv, Hoffinanz Ungarn
 HHStA Ung. Akt. Allg. Akt. = Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten Allgemeine Akten

PFKK = Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár Kézirattára

Cat. Iaur. I. = 120b. A. 19. Catalogus discipulorum Iauriensis Gymnasii Societatis Iesu. [1630–1668.] (Jelenleg a Győri Szent Mór Bencés Perjelség Könyvtárában.)
 Liber Sod. Iaur. = 120b. A. 17. Liber Sodalitatis Beatissimae Hungariae Patronae sub titulo Annuntiationis anno 1631 Iaurini ... in Gymnasio Societatis Iesu erectae. [1631–1756].

⁹⁰Másolatban tanulmányoztam: JTMRL VI. 68. 1. Lukács László gépiratos forrásmásolatai.

PFL = Pannonhalmi Főapátsági Levéltár

AA = Acta Antiquiora

Ant. mon. prof. = Fasc. 58. Nr. 165. Antiquarium monasticum professionis, obitus et ordinationis Religiosorum Ord. S. Bened. qui in Regio ac Exempto Archi-Coenobio Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae ab anno Christi Domini 1640 professi Christo militarunt, a P. Valentino eiusdem Monasterii religioso collectum ac in duos Libros digestum anno MDCCXLV die 29 Octobris. [1640–1885.]

Bibliográfia

- ACSAY Ferenc (1901), *A győri kath. főgimnázium története 1626–1900*, Győr.
- BARCZA Leánder (1929), *A lébényi középkori bencés templom és apátság*, Győr.
- BEDY Vince (1938), *A győri székeskáptalan története*, Győr (Győregyházmegye múltjából, III).
- Robert BIRELEY (1981), *Religion and Politics in the Age of the Counterreformation. Emperor Ferdinand II, William Lamornaini S. J., and the Formation of Imperial Policy*, Chapel Hill.
- Robert BIRELEY (1990), Hofbeichtväter und Politik im 17. Jahrhundert, in *Ignatianisch. Eigenart und Methode der Gesellschaft Jesu [dem Andenken an Ignatius von Loyola zum 500. Jahrestag seiner Geburt 1491–1991 und zum 450. Jahrestag der Gründung der Gesellschaft Jesu 1540–1990]*, hrsg. von Michael SIEVERNICH, Freiburg im Breisgau–Wien, 386–403.
- CIH 1526–1608 = *Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár. 1526–1606. évi törvény-czikkék*, ford. KOLOSVÁRI Sándor, ÓVÁRI Kelemen, jegyz. MÁRKUS Dezső, Budapest (Magyar törvénytár 1000–1895 millenniumi emlékkiadás), 1899.
- CIH 1608–1657 = *Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár. 1608–1657. évi törvény-czikkék*, ford. KOLOSVÁRI Sándor, ÓVÁRI Kelemen, jegyz. MÁRKUS Dezső, Budapest (Magyar törvénytár 1000–1895 millenniumi emlékkiadás), 1900.
- M. FOIS (2001), 6. Vitelleschi, Mucio [Muzio]. Sexto General, in *Diccionario Historico de la Compañía de Jesus. Bibliográfico-temático*, I–IV, dir. Charles E. O'NEILL, Joaquín Maria DOMÍNGUEZ, Roma–Madrid, 1621–1627.
- FORGÓ András (2006), II. Ferdinánd restitúciós ediktuma (1629), in *Tanulmányok évszázadok történelméből*, szerk. J. ÚJVÁRY Zsuzsanna, a szerk. közreműk. FORGÓ András, ILLIK Péter. Piliscsaba (Pázmány Történelmi Műhely. Történelmi Tanulmányok, 2), 91–109.
- GALLA Ferenc (2015), *Pálos missziók Magyarországon a 17–18. században*, s. a. r. FAZEKAS István, Budapest–Róma (Collectanea Vaticana Hungariae, I, 11).
- GYENIS András (1935), *A jezsuita rend generálisai. Életrajzi és rendtörténeti vázlatok*, Budapest (Kiadványok Jézustársasága magyarországi történetéhez, Tanulmányok, 2).
- GYÖRY, von (1910), Anton Wolfradt, in *Allgemeine Deutsche Biographie* 55 (1910), 389–396; <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118033581.html> (A letöltés ideje: 2017. nov. 26.)

- HANUY II. = Pázmány Péter összegyűjtött levelei. II. (1629–1637), s. a. r. HANUY Ferencz. Budapest, 1911.
- Romanus HAY (1648), *Aula Ecclesiastica De Beneficiis Ecclesiasticis, Praesertim Regularibus, Eorumque Extinctione, Devolutione, Collatione, Et spe iuridica, illa, sicubi destituta fuerint, reparandi. Et Hortus Crusianus Joannis Crusii e Societate Jesu Bremensis Eclipsi, sive Deliquio Astri inextincti, speculi loco oppositus*, Francofurti, Pressius, 1648 (VD17 12:106374C).
- HÁRICH János (1928), *A veszprémvölgyi apácakolostor birtokainak története (1526–1773)*, Pécs, 1928.
- Peter HERSCHE (2006) *Muße und Verschwendung. Europäische Gesellschaft und Kultur im Barockzeitalter*, I–II, Freiburg–Basel–Wien.
- KÁDÁR Zsófia (2011), A jezsuiták letelepedése és kollégiumalapítása Győrben (1626–1630), in *In labore fructus. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye történetéből*, szerk. NEMES Gábor – VAJK Ádám, Győr (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások 13), 209–234.
- KÁDÁR Zsófia (2011–2012), A soproni jezsuita kollégium kezdetei (1636–1640): Dobronoki György SJ superior-sága, 1. rész, *Soproni Szemle*, 65/2011, 381–402; 2. rész, 66/2012, 54–70.
- KÁDÁR Zsófia Klára (2016), *Jezsuita kollégium és helyi társadalom a 17. századi Nyugat-Magyarországon (Pozsony, Győr, Sopron)*, doktori disszertáció, ELTE BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- KÁDÁR Zsófia – KISS Beáta – PÓKA Ágnes (2011), *A Nagyszombati Egyetem Hittudományi Karának hallgatósága 1635–1773*, Budapest (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 26, *Varia theologica* – PPKE HTK 3).
- KISZELI Lajos (2008), *Lébény könyve. A nagyközség történetének időrendi áttekintése a kezdetektől 2006-ig*, Lébény.
- LUKÁCS II = *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I.*, II, (1601–1640), coll. et ed. Ladislaus LUKÁCS, Romae (Monumenta Historica Societatis Iesu 125), 1982.
- MOLNÁR Antal (2006), *A bátai apátság és népei a török korban*, Budapest (METEM könyvek 56).
- ÖTVÖS Lajos (1914), *Az 1637–38. évi országgyűlés*, Budapest.
- PRT IV = MOLNÁR Szulpicz, *A pannonhalmi főapátság története. Negyedik korszak (1535–1708)*, Budapest (A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. A Pannonhalmi Főapátság története IV), 1906.
- PRT XII/B = SÖRÖS Pongrác, *Az elenyészett bencés apátságok*, Budapest (A pannonhalmi Szent Benedek-rend története XII/B), 1912.
- Helga PENZ (2006), „Jesuitisieren der alten Orden”? Anmerkungen zum Verhältnis der Gesellschaft Jesu zu den österreichischen Stiften im konfessionellen Zeitalter, in *Jesuitische Frömmigkeitskulturen. Konfessionelle Interaktion in Ostmitteleuropa 1570–1700*, Stuttgart (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa 28), 143–161.
- Benedikt PITSCHMANN (1976), *Die Geschichte des Stiftes Kremsmünster (1500–1976)*, in *Kremsmünster 1200 Jahre Benediktinerstift*, 2. Aufl. Red. Rudolf Walter LITSCHEL, Linz.

- SIPTÁR Dániel (2009), A ciszterciek XVII–XVIII. századi visszatérése Magyarországra, in *A ciszterci rend Magyarországon és Közép-Európában*, szerk. GUITMAN Barnabás, Piliscsaba (Művelődéstörténeti műhely, Rendtörténeti konferenciák 5), 293–316.
- STEINHUBER, Andreas (1895), *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom*, I–II, Freiburg im Breisgau.
- SZABADY Béla (1932), Nagyfalvy Gergely váci püspök, zalavári apát (1576–1643), *Pannonhalmi Szemle*, 1932, 7. sz. 213–231.
- SZAKÁLY Ferenc (1996), Pannonhalma a török időkben, in *Mons sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve*, II, szerk. TAKÁCS Imre, Pannonhalma, 13–24.
- TUSOR Péter (2016), *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)*, Budapest–Róma (Collectanea Vaticana Hungariae, classis I, vol. 13).
- VÁRSZEGI Asztrik (1990), Pázmány Péter és a magyar bencések, in *Az Úr szolgálatának iskolája „schola servitii”. A gimnázium tanárainak tanulmányaiból 1939–1989*, szerk. BORIÁN Elréd, Pannonhalma, 54–57.
- VD17 = *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts*, <http://www.vd17.de/> (A letöltés ideje: 2017. nov. 26.)
- VERESS (1917) = *A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai, I, Anyakönyv (1559–1917)*, közread. VERESS Endre, Budapest (Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium 2).
- ZLINSZKYNÉ STERNEGG Mária (1981), A szentgotthárdi ciszterci apátság története és művészetének emlékei (1183–1878), in *Szentgotthárd. Helytörténeti, művelődéstörténeti, helyismereti tanulmányok*, szerk. KUNTÁR Lajos–SZABÓ László, Szombathely, 365–540.

Zsófia Kádár

The restart of Benedictine monasticism in Pannonhalma and the Jesuits in Győr (1636–1639)

Benedictine monasticism ceased to exist in the Kingdom of Hungary in the 16th century due to the Turkish advance, the estates of the Order passed into the management of secular pledge holders or diocesan priests. Introducing hitherto unknown Jesuit sources, the present paper examines the circumstances of the reorganisation of the Benedictine Order in Pannonhalma, Hungary between 1636 and 1639.

The theme was dealt with by Szulpic Molnár, a Benedictine specialist of the history of the Order a hundred years ago. The last Regent of Pannonhalma, György Himmelreich, who had a stroke in the summer of 1636, and a canon (treasurer) in Győr (the bishop of Vác), known as his friend, Gergely Nagyfalvy, through Romanus Hay, a Benedictine monk, appealed to Anton Wolfradt, Bishop of Vienna, who was simultaneously the Abbot of Kremsmünster, as well, to help them revive the monastic community in Pannonhalma. However, the Benedictine repossession of the Archabbey that survived as a priestly benefice for decades by that time interfered with the interests of the secular clergy (supported by Péter Pázmány, Archbishop of Esztergom) and those of

the Society of Jesus. Under the inspiration of his confessor, the ideologist of the early phase of the Thirty Years' War, Wilhelm Lamormaini, Ferdinand II issued his Edict of Restitution (1629, *Restitutionsedikt*), due to which a debate was started within the Catholic Church about the estates of religious orders to be returned for the Catholics in the process of executing the edict. To wit, Lamormaini wanted to use a part of the estates of the "old" monastic orders to support the new Jesuit foundations. Romanus Hay joined the "Monastery Controversy" by the side of the monastic orders. In one of his works (*Aula Ecclesiastica ... et Hortus Crusianus*, Frankfurt, 1648), he devoted a short chapter to the reorganisation of the convent in Pannonhalma, too, in which he quoted the letters of Himmelreich, Nagyfalvy and György Draskovich Jr, Bishop of Győr, written to him asking for the support of the restart, however, he made no mention of the conflicting opinions of Archbishop Pázmány and György Lippay, Bishop of Veszprém, Chancellor of Hungary.

The reorganisation of the convent was finally completed after György Himmelreich, Archbishop Pázmány and Ferdinand II had died, when at the intervention of Bishop Wolfradt of Vienna, by virtue of (earlier) articles of the Hungarian Diet, a candidate for archabbot of Hungarian origin was sought and found in the person of Mátyás Pálffy, the Cistercian Abbot of Heiligenkreuz. He was created Regent-Archabbot by the Ruler in 1638, and after having been transferred into the Benedictine Order by the Pope's absolution, he was appointed as the Archabbot.

On the part of the Jesuit College of Győr founded in 1626 on behalf of Ferdinand II but on the initiative of Miklós Dallos, Bishop of Győr, Péter Belecus, the Rector rightly applied for the benefice of the vacant estate of Pannonhalma in a petition to the Monarch in 1637 to provide a temporary supplementary income for the religious house. Though his petition yielded no result, the restart of the Benedictine convent became intertwined with the early history of the College in Győr, after all. That is, based on Jesuit sources (Annual Letters and catalogues of the province), we know about the operation of a short-lived academy in Győr in 1639. The philosophical and modest theological training also served the education of the new Benedictine novices based in Győr. I identified 14 of them as the students of the Jesuit secondary school in Győr in the initial years (I publish their names, educational and biographical data in the appendix of the paper).

Thus, in spite of the aforementioned international relationships, the background of Hungarian legislation and the Turkish threat created a peculiar situation. In Győr, in contrast to the mentality of the Monastery Controversy, the example of the Benedictine Convent of Pannonhalma demonstrates that the members of the Catholic Church in Hungary of the 17th century correctly recognised the need of considerable interdependence and despite their different interests they cooperated for the sake of monastic life in Hungary and the reinforcement of the complete Church in Hungary in this way.